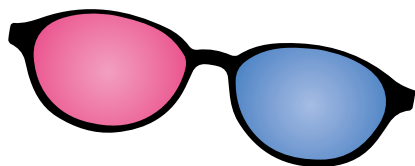

VROUWEN IN INTERNATIONALE HANDEL; EEN KOOPJE?

Een advies aan overheid
en bedrijfsleven over
gendergelijkheid in handels- en
investeringsverdragen

MEER INFO?

Info@wo-men.nl

www.wo-men.nl

070 392 31 06

Korte Poten 9B

2511 EB Den Haag

twitter: @genderplatform

COLOFON

© 2019

Dit is een uitgave van WO=MEN Dutch Gender Platform, ActionAid, Both ENDS en Wide +

Research, tekst & redactie Barbara van Male en Annabel Wildschut

Vormgeving Karen Paalman

women
Dutch Gender Platform

WIDE+
Women's Institute
Dutch Gender Platform

act:onaid

Both ENDS
Connecting people for change

Spijkerbroeken, potten, pannen, tassen, overhemden, jurken, rozen: grote kans dat deze producten uit de handen van vrouwen elders op de wereld komen. Mede mogelijk gemaakt door handelsverdragen. Deze publicatie gaat in op de samenhang tussen het internationale handelsbeleid van Nederland, gendergelijkheid en vrouwenrechten. Het laat zien wat beleidsmakers, bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld moeten doen om gelijkheid en respect voor vrouwenrechten te waarborgen in internationale handel.

Handelsbeleid en handelsverdragen betreffen vaak het openstellen van de binnenlandse markt in gastlanden (liberalisering), waardoor deze overspoeld wordt met goedkope (landbouw)producten. De binnenlandse dienstensector wordt opengesteld voor internationale bedrijven. Lokale kleine producenten, vaak vrouwen, worden weggeconcurrerd. En vrouwen die het leeuwendeel van de (onbetaalde) zorgtaken uitvoeren, krijgen minder of geen toegang tot basisdiensten zoals water en zorg. Handelsverdragen raken vrouwen en mannen dus op verschillende manieren, maar een echte link tussen handelsbeleid en gender op beleidsniveau ontbreekt. Er ligt nog ruimte om gender een dwarsdoorsnijdende factor te maken. De verbintenis tussen handel en gender kan op twee manieren benaderd worden; via de principes van *do no harm* en *do good*. Volgens het principe van *do no harm worden* de effecten van handel op gendergelijkheid geanalyseerd, de OECD guidelines toegepast en wordt ervoor gezorgd dat vrouwen niet lijden onder de effecten van handelsverdragen. Inzetten op het principe van *do good* zorgt ervoor dat handel bijdraagt aan duurzaam ontwikkelingsdoel SDG 5 'gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes' en de subdoelen die daaronder geformuleerd zijn. Er is werk dus aan de winkel. De Nederlandse overheid kan dat zowel zelf doen, als in Europese Unie-verband.

Wereldwijd zijn er handels- en investeringsverdragen afgesloten met namen als Comprehensive Economic Trade Agreement (CETA, handelsverdrag tussen EU en Canada) en United States-Mexico-Canada Agree-

ment (USMCA). In voorgaande decennia werden handelsverdragen vooral afgesloten om handelstarieven te verlagen. Inmiddels gaan veel verdragen verder en leggen ze bijvoorbeeld een vergaande investeringsbescherming voor internationale bedrijven en investeerders vast door middel van Investor-State Dispute Settlement. Hierbij kan een investeerder een arbitragezaak aanspannen tegen het land waarin geïnvesteerd wordt, wanneer de investeerder denkt dat de rechten die hij door het verdrag heeft gekregen geschonden worden door het gastland. Deze arbitrage gebeurt buiten de normale rechtsgang om en alleen investeerders kunnen landen aanklagen; dit kan niet andersom. Daarnaast stellen verdragen dienstenmarkten in gastlanden voor buitenlandse investeerders en aanbieders ruim open. De EU sluit namens Nederland handelsverdragen met specifieke landen en regio's af, terwijl Nederland investeringsverdragen wel zelfstandig kan afsluiten.

Handelsverdragen maken liberalisering in beleid en regelgeving mogelijk. Dit biedt grote bedrijven de kans de goedkoopste grondstoffen en de goedkoopste arbeid aan te schaffen, waar ook ter wereld, zonder rekening te houden met mens en milieu. Daarin maken deze bedrijven handig gebruik van vrouwen die door genderdiscriminatie minder rechten hebben op het gebied van arbeid, inkomen en financiële middelen. Handels- en investeringsverdragen zijn vaak nog genderblind. Dit geldt ook voor de handelsverdragen, die de Europese Unie afsluit, waar Nederland zich aan geëncmitteerd heeft.¹

Genderongelijkheid is in internationale economische betrekkingen nog springlevend. Wereldwijd, en dan vooral in de economisch armere landen, werken vrouwen het vaakst in slechte en onzekere omstandigheden tegen de laagste lonen, vaak op tijdelijke contracten of zonder contract in informele arbeid. Deze vrouwen zijn ook onverzekerd, zonder doorbetaling bij ziekte of arbeidsongeschiktheid, pensioen of zwangerschaps- of ouderschapsverlof. Vrouwen hebben minder keuzevrijheid dan mannen en jongens. Vrouwen, vooral in ontwikkelingslanden, stuiten op sociale barrières in het onderwijs, bij politieke participatie en besluitvormingsprocessen.

Politieke participatie hangt samen met een redelijk bestaansminimum. Als er geen voedselzekerheid is, kunnen vrouwen geen tijd besteden aan beleidsprocessen. Handel – wanneer die goed geregeld is – kan bijdragen aan voedselzekerheid. Als vrijhandel niet goed geregeld wordt, kan de economische positie van vrouwen zelfs verzwakt worden, en dan zal politieke participatie van vrouwen nog verder uit beeld blijven. Daarnaast zijn vrouwen ook vaker wel dan niet formeel uitgesloten van toegang tot kapitaal, markten en grondbezit.²

De volgende 5 aanbevelingen helpen om vrouwenrechten en gendergelijkheid een volwaardige plaats te geven in het handelsbeleid:

- 1 Gendergelijkheid en vrouwenrechten moeten onderdeel uitmaken van alle aspecten van het handelsbeleid.
- 2 In het handelsbeleid moeten mensenrechten en expliciet vrouwenrechten, arbeidsrechten, het milieu en het klimaat voorrang krijgen boven de rechten van investeerders en het uitbreiden van de vrije markt.
- 3 Geef vrouwen en vrouwenrechtenorganisaties in onderhandelingen en in de uitvoering van afspraken hun rechtmatige plek aan tafel.
- 4 Neem systematische *gender impact assessments* mee in specifieke onderhandeling en monitoring van verdragen.
- 5 Maak bedrijven echt aansprakelijk als ze mensenrechten, waaronder vrouwenrechten, schenden en maak de verplichtingen voor bedrijven bindend. Steun daarom de VN-onderhandelingen voor een *Binding Treaty on Business and Human Rights*.

MEER HANDEL = MEER KANSEN... MAAR VOOR WIE?

Handelsbeleid van Europese landen is vaak gestoeld op het idee dat meer internationale handel economische groei bevordert, gemeten in termen van het bruto nationaal product (BNP). Er wordt daarbij aangenomen dat meer groei automatisch zal doorsijpelen naar alle lagen van de bevolking en dat iedereen er uiteindelijk beter van wordt. Economisch onderzoek laat zien dat dit geenszins het geval is. Een onderzoek van UNCTAD, het instituut van de Verenigde Naties (VN) inzake handel, investering en ontwikkeling, concludeert dat vooral de bedrijven de winst van meer mondiale handel in hun zak steken. Zij eigenen zich via hun mondiale ketens steeds meer van de toegevoegde waarde van productie en handel toe,³ ten koste van het aandeel van binnenlandse bedrijven.

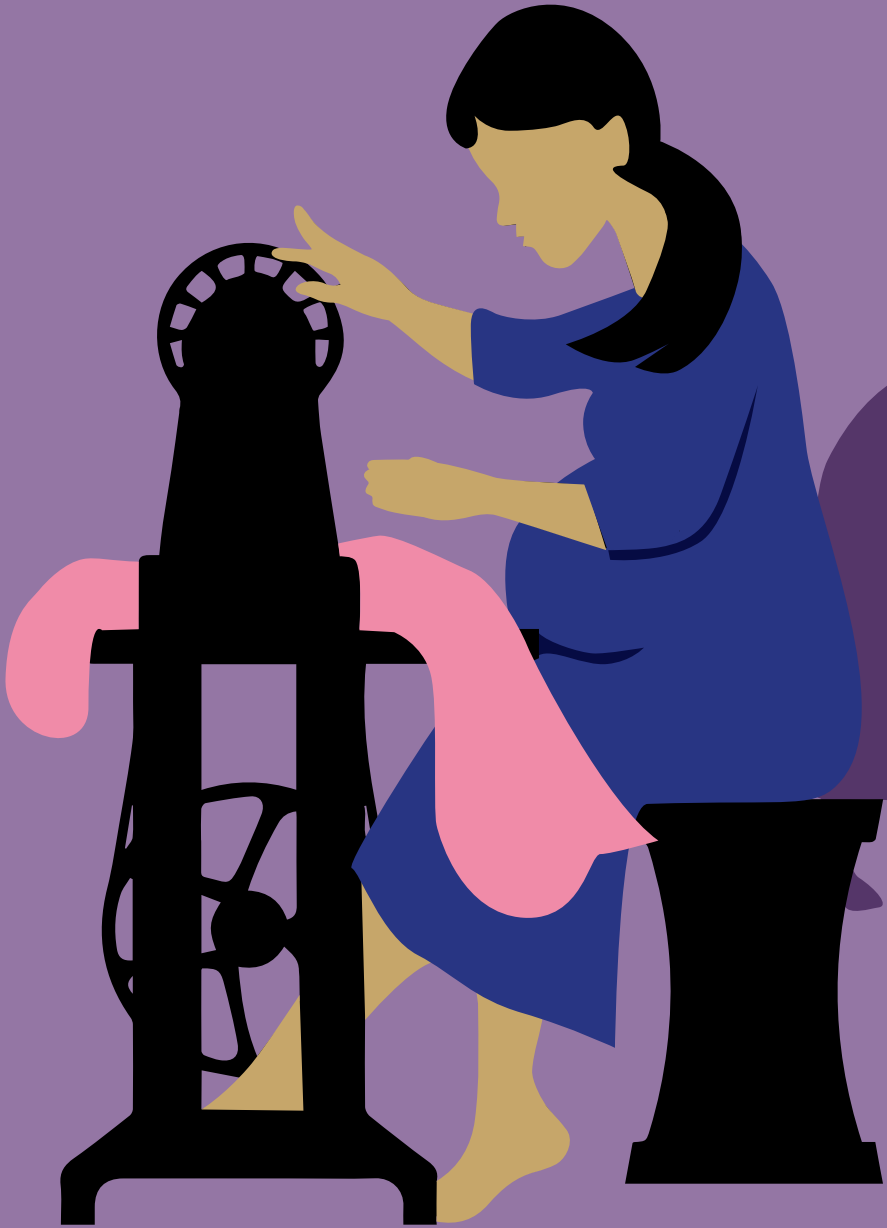
Groei van het BNP is erg beperkt als graadmeter voor economische gezondheid, omdat er verschillende andere belangrijke indicatoren buiten beschouwing worden gelaten. Het econometrisch model dat de EU veel

gebruikt 'vergeet' ook de negatieve effecten van het model op de werkgelegenheid en ongelijkheid. Het gaat er vaak nog vanuit dat werknemers die hun baan verliezen door toegenomen concurrentie, weer een baan vinden in sectoren die zouden groeien dankzij vrijhandel.⁴ Ook wordt verondersteld dat vrijhandel geen effect heeft op (het vergroten van) ongelijkheid tussen verschillende groepen mensen. Een model dat inkomens- en werkgelegenheidseffecten wel meeneemt, is het Global Policy Model van de VN. Dat model laat zien dat vooral grote bedrijven en investeerders baat hebben bij meer vrijhandel, terwijl de werkloosheid stijgt en de lonen dalen.⁵

Wereldwijde cijfers

In 2018 had 48,5 procent van de vrouwen wereldwijd betaald werk, tegenover 75 procent van de mannen.⁶ Vrouwen doen 2,5 keer meer huishoudelijk werk dan mannen, en de (onbetaalde) zorg voor kinderen en (zieke) familieleden komt ook vaker bij vrouwen terecht.⁷ Bovendien krijgen vrouwen wereldwijd 24 procent minder betaald dan mannen die hetzelfde werk doen.⁸ Vrouwen doen vaker ongeschoold en laagbetaald werk en zijn vaker te vinden in informele en kwetsbare banen dan mannen: in ontwikkelingslanden is dat verschil 4,6 procent. Wereldwijd heeft naar schatting bijna 40 procent van de vrouwen in loondienst geen toegang tot sociale zekerheid of verlofregelingen.⁹ Drie op de vijf werkende vrouwen kan geen zwangerschapsverlof krijgen.

Wereldwijd werken 740 miljoen vrouwen in de informele economie. In landen met een laag inkomen is 92 procent van de vrouwen informeel werkzaam, tegenover 87,5 procent van de mannen. Vrouwen werken als verkoopster of markthandelaar, of als kleinschalige boerin. Werknemers in de informele sector hebben per definitie geen of zeer beperkte toegang tot sociale bescherming. Hun toegang tot publieke diensten en instanties is ook vaak beperkt, wat hun productiviteit en verdien capaciteit belemmert.¹⁰

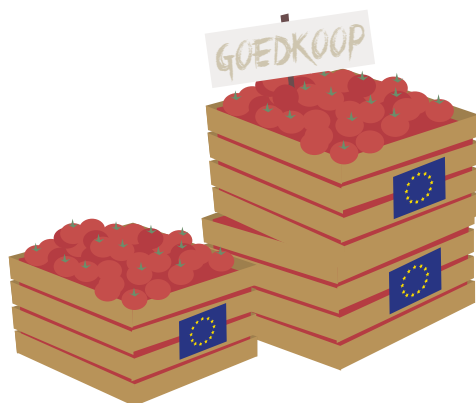

Vrouwen doen 2,5 keer meer huishoudelijk werk dan mannen, en de (onbetaalde) zorg voor kinderen en (zieke) familieleden komt ook vaker bij vrouwen terecht.

VROUWENRECHTEN WEGEN NIET ZO ZWAAR ALS DE PRIVILEGES VAN GROTE BEDRIJVEN

De beperkte manier waarop economische groei wordt gemeten verbergt de grootste vorm van ongelijkheid die door handelsbeleid wordt gestimuleerd: die van grote bedrijven tegenover individuele burgers. Met handelsverdragen krijgen grote Europese bedrijven zoveel privileges dat hun macht blijft groeien en zelfs overheden ze niet meer 'in toom' kunnen houden. Landen concurreren met elkaar om buitenlandse bedrijven en investeerders binnen te halen. Grote bedrijven krijgen zo de mogelijkheid om deals te sluiten waarbij ze nauwelijks of geen belasting betalen, hun winsten maximaliseren en regels rond milieu, arbeid en mensenrechten naast zich neer kunnen leggen. Dit ten koste van individuele burgers.

In gastlanden worden kleine lokale bedrijven en producenten (waaronder veel vrouwen) weggeconcurrereerd. De banen voor vrouwen die ervoor in de plaats komen, zoals in de productie van exportgoederen, worden onderbetaald. Met wetgeving rondom intellectueel eigendom kunnen bedrijven de kosten opvoeren voor consumenten en kleine producenten. In vrijwel elk handelsverdrag komen clausules voor die het bedrijven mogelijk maken om met miljoenenclaims te dreigen als een overheid regels invoert die hun winst dreigen aan te tasten. Het kan hier om regels gaan die ten goede komen van mens, milieu en arbeidsnormen. Ook sturen handelspartners, zoals de EU, erop aan dat landen verplicht hun publieke goederen en diensten privatiseren.

Hoe bedrijven het winnen van vrouwen als arbeider, burger of kleinschalige producent:

Vrouwen, als kleine producenten, worden weggeconcentreerd

Vrouwen – zeker in lage inkomenslanden – werken vaak in de kleinschalige landbouw, waar ze voedsel produceren voor hun gezin en het gezinsinkomen aanvullen door het overschot te verhandelen op lokale markten. Handelsverdragen zetten de deur open voor internationale competitie van grootschalige landbouwbedrijven. Die krijgen subsidie van de EU en de VS voor hun productie en genieten ook andere voordelen. Handelsverdragen bevorderen zo oneerlijke concurrentie. Kleinschalige boeren (vrouwen en mannen) zijn niet in staat op te boksen tegen deze bedrijven en verliezen daarmee hun extra inkomen. Het kan vrouwen blijvend uit de landbouw verdrijven, zoals gebeurd is in Mexico bij de invoering van NAFTA (handelsverdrag VS-Mexico-Canada en voorloper van USMCA).¹¹ Daarnaast kan de komst van internationale bedrijven leiden tot grootschalige landontginning, vooral onder vrouwen, die in veel gevallen geen recht hebben tot landbezit.

Bescherming van bedrijfsintellectueel eigendom drijft kosten op

Het patentrecht kan het recht op gezondheid in de weg staan. Leidend voor patenten is het bijna wereldwijd geldende verdrag rondom intellectueel eigendom van de World Trade Organization (WTO), de *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* (TRIPS). Dit verdrag zette de standaard voor meer rechten van bedrijven in individuele verdragen, die de Europese Unie nu probeert uit te breiden. De standaarden hebben geleid tot perverse effecten zoals patenten op dure geneesmiddelen die het moeilijker maken om goedkopere, merkloze medicijnen op de markt te brengen. Patentrecht kan ook kleinschalige boerinnen treffen, en dus indirect de voedselvoorziening in allerlei landen. Met de bescherming van intellectuele eigendomsrechten op zaaigoed – onder de zogenaamde *International Union for the Protection of New Varieties of Plants* (UPOV) conventie – krijgen grote bedrijven een monopolie op zaden. Boeren kunnen strafbaar zijn als ze zelf dit zaaigoed opzij zetten, gebruiken, uitwisselen of verkopen. De EU werkt ernaartoe UPOV in zoveel mogelijk handelsverdragen met andere landen op te nemen. Als de EU daarin slaagt, worden ook hierin de prijzen (flink) opgedreven. Dit treft vrouwen extra hard, aangezien een groot deel van de kleine boeren vrouwen is.

Vrouwen en meisjes hebben te maken met arbeidsexploïtatie van grote bedrijven

Hoewel vrijhandel banen kan scheppen voor vrouwen, zijn deze tot nu toe vaak laaggeschoold en onderbetaald, en onder moeilijke tot erbarmelijke, soms levensbedreigende omstandigheden. Bedrijven willen zo goedkoop mogelijk produceren en hun algemene kosten zo laag mogelijk houden om winsten te vergroten. Ze worden daarbij geholpen door overheden; bedrijven krijgen in *Export Processing Zones* vrijstelling van bijvoorbeeld milieunormen, belastingplichten en arbeidsstandaarden. Vrouwen die werken in de productieketens hebben ook nauwelijks mogelijkheden om voor hun rechten op te komen als arbeiders en worden ontslagen als zij dit wel doen.

In handelsverdragen worden rechten van bedrijven beter gewaarborgd dan rechten van individuen

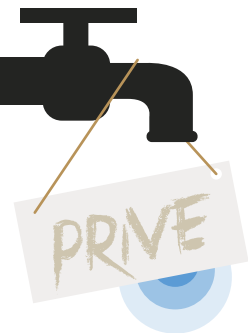
In handels- en investeringsverdragen worden bedrijven en investeerders zo goed beschermd dat het de ruimte van overheden bij het opstellen van wetten en regels voor de bescherming van mens, milieu, vrouwenrechten en gendergelijkheid beperkt. In verdragen wordt dikwijls een mechanisme opgenomen, bekend onder de naam ISDS (*Investor-State Dispute Settlement*) of ICS (*investment court system*), om geschillen tussen investeerders en overheden te beslechten. Met dit mechanisme kunnen investeerders zaken aanspannen tegen overheden als nieuwe wetgeving hun winsten dreigt aan te tasten. Die zaken komen dan voor een speciaal arbitragehof die buiten de gewone rechtspraak staat, maar wel vele honderden miljoenen euro's aan schadevergoeding kan toekennen. De schadevergoedingen zijn vaak zo hoog dat het overheden kopschuw kan maken om nieuw en sterker sociaal, gender- en/of klimaatbeleid in te voeren, omdat multinationals op voorhand kunnen dreigen met claims.

Andersom is er geen mechanisme vergelijkbaar met ISDS waarbij bedrijven rechtstreeks aansprakelijk gehouden kunnen worden wanneer zij mensenrechten schenden. In handels- en investeringsverdragen worden bedrijven vooral aangespoord om zich vrijwillig te houden aan richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Rechtszaken tussen bedrijf en staat

Het Amerikaanse Tampa Electric Company (TECO) bediende zich van het ISDS-systeem om een schadevergoeding te eisen van Guatemala, omdat de overheid de tarieven besloot te verlagen die commerciële elektriciteitsbedrijven voor hun stroom mochten vragen.¹²

Litouwen kreeg een ISDS-claim van 100 miljoen euro aan z'n broek van de Franse multinational Veolia toen het de lokale stadsverwarming weer in publieke handen wilde brengen omdat Veolia de prijzen voor energie kunstmatig opschroefde.¹³

Handelsakkoorden en het aanbieden van publieke diensten in gastlanden

Ook de liberalisering van publieke diensten en goederen staat in onderhandelingen over handelsakkoorden prominent op de agenda. Landen waarmee de EU onderhandelt, worden gevraagd hun publieke dienstverlening (bijvoorbeeld zorg, water en energie) open te stellen voor internationale aanbieders uit de private sector. Dit is voordelig voor onze bedrijven, maar nadelig voor mensen in de gastlanden. Voor armere groepen consumenten, en dan vooral vrouwen die het merendeel van de zorgtaken in families en gemeenschappen uitvoeren, worden deze essentiële diensten duurder en minder toegankelijk. Wanneer diensten geprivatiseerd worden, zijn vrouwen uit de onderlaag van de bevolking de eersten die negatieve effecten ervaren of buitengesloten worden. Ze zijn dan meer tijd kwijt aan die onbetaalde zorgtaken; ze moeten bijvoorbeeld verder lopen om water te halen. Ze hebben daardoor minder tijd voor betaald werk, een opleiding of om gewoon te ontspannen. Daarnaast hebben vrouwen vaker te maken met geweld.

Indirect negatief effect op vrouwen door financiële voordelen voor bedrijven

Voor veel ontwikkelingslanden zijn handelstarieven een belangrijke bron van inkomsten. Gaan die tarieven als gevolg van handelsakkoorden omlaag, dan houdt de overheid minder geld over voor publieke voorzieningen als gezondheidszorg, onderwijs of waterzuivering. Net als in de paragraaf hierboven zullen ook hier vrouwen extra geraakt worden door slechte of duurdere essentiële voorzieningen die minder toegankelijk zijn. Om een gat in de begroting door het verlagen van de handelstarieven te voorkomen, wordt vaak de btw verhoogd. Hogere btw treft vooral de laagstbetaalden en arme huishou-

dens: zij geven in verhouding een veel groter deel van hun inkomen uit aan (basis)goederen dan rijkere mensen. Vrouwen ondervinden hierbij extra nadeel omdat zij in de armste groepen oververtegenwoordigd zijn. Bedrijven zwaarder belasten doen overheden vaak niet uit vrees hun concurrentiepositie te schaden. Ook als zij andere belastingen verhogen

krijgen gastlanden het zelfs op de lange termijn vaak niet voor elkaar om meer dan 30 cent op elke verloren belastingdollar terug te winnen.¹⁴ Daarnaast heeft ook belastingontwijking verregaande gevolgen voor de gehele maatschappij in gastlanden. Door gemiste inkomsten kan er door het gastland niet geïnvesteerd worden in bijvoorbeeld onderwijs of infrastructuur, waardoor maatschappelijke ontwikkeling wordt tegengehouden.

Hoe kunnen de effecten van handel gemeten worden

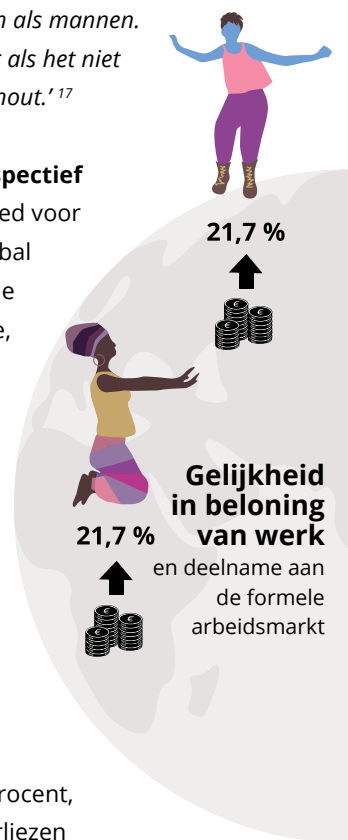
Canada werkt aan een aanpak om de impact van handelsverdragen op meisjes en vrouwen expliciet te evalueren voor hun onderhandeling met Mercosur (Een douane-unie in Zuid-Amerika). Daarnaast bestaan voor beleidsmakers de *Poverty and Social Impact Analysis* (PSIA) en *Gender-Trade Impact Assessment* (GIA). UNCTAD heeft een *Gender&Trade Toolbox* ontwikkeld dat de mogelijke effecten van beoogd beleid voor individuen, huishoudens, bedrijven of sectoren in beeld brengt. En beleidsmakers kunnen terecht bij UNCTAD¹⁵ en UN Women¹⁶ voor cursussen over gendergelijkheid.

WAAROM IS HET NODIG OM GENDER INTEGRAAL MEE TE NEMEN BIJ HANDELSVERDRAGEN GELET OP HET DO NO HARM PRINCIPE EN VROUWENRECHTEN?

Waarom moet de Nederlandse overheid gendergelijkheid meenemen als doel van haar handelsbeleid? Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Sigrid Kaag zei tijdens een lezing in maart 2019: *'Het gaat om vijftig procent van de wereldbevolking, waarvan een aanzienlijk deel in een achtergestelde positie zit. Ik ben er van overtuigd dat een samenleving enkel kan veranderen als vrouwen even empowered zijn als mannen. Geen enkel beleidsvoorstel op mijn terrein komt er nog door als het niet bijdraagt aan vrouwenontwikkeling. It's mainstream throughout.'*¹⁷

Gendergelijkheid in handel vanuit een welvaartsperspectief

Het realiseren van meer gendergelijkheid in handel is goed voor onze economie. Zo laat onderzoek van het McKinsey Global Institute (MGI) laat zien dat wanneer vrouwen op dezelfde manier als mannen zouden deelnemen aan de economie, ze in 2025 per jaar maar liefst 28 biljoen dollar zouden toevoegen aan het wereldwijde BBP.¹⁸ Denk: de economieën van de Verenigde Staten en China.¹⁹ Het MGI zegt zelf al dat volledige gendergelijkheid in 2025 niet haalbaar is, maar zelfs wanneer alle landen de voortgang richting gendergelijkheid van het meest vooruitstrevende land in de regio kunnen evenaren, zou dit de wereldeconomie in 2025 jaarlijks een geschatte 12 biljoen dollar zou opleveren.²⁰ Ook voor overheden is er zo'n *business case* te maken: gelijkheid in beloning van werk en deelname aan de formele arbeidsmarkt kunnen leiden tot een wereldwijde kapitaalsprong van ruim 20 procent, terwijl landen gemiddeld 14 procent van hun rijkdom verliezen door genderongelijkheid.²¹

Nog belangrijker: vrouwenrechten zijn mensenrechten, *do no harm* en *do good*

Economische motieven zijn belangrijk, maar een doorslaggevend argument voor gendergelijkheid en vrouwenrechten is dat Nederland zich geïnteresseerd heeft aan het beschermen van mensenrechten in handelsbeleid (*do no harm*) en de ambitie om de SDGs te realiseren (*do good*). Deze twee zijn niet los van elkaar te zien. Tijdens het behalen van de SDGs mogen nooit mensenrechten en vrouwenrechten geschonden worden. Bijvoorbeeld bij het aanjagen van economische groei moeten economische rechten voor vrouwen, zoals arbeidsrechten, gewoonweg niet in het geding komen. Alle vrouwen hebben het fundamentele recht om gelijk en waardig behandeld te worden, waarbij samenlevingen hun recht op essentiële basisbehoeften moeten faciliteren. Vrouwenrechten zijn mensenrechten en mensenrechten zijn niet onderhandelbaar.

21,7 %

Kan leiden tot een
**wereldwijde
kapitaalsprong**
van ruim 20 procent

Vrouwen wereldwijd ondervinden grotendeels nadelen van (slecht) handelsbeleid. Dit komt doordat vrijhandelsverdragen ongelijkheid vergroten en vrouwen nog altijd economisch gediscrimineerd worden. Hoewel handelsbeleid positieve effecten heeft op een deel van de vrouwen – in de regel de beter gestelde vrouwen die eigen bedrijven runnen – wegen die voordelen niet op tegen de negatieve gevolgen voor een groter deel van de vrouwen.

Een belangrijk principe in handel is het *do no harm*-principe. Minister Kaag heeft dit principe, naast een mensenrechtenbenadering, voorgesteld voor het beleidsinstrumentarium van het Nederlands handelsbeleid. Hoewel dit nog niet (geheel) geïmplementeerd is in het beleid, is met deze twee uitgangspunten een feministisch handelsbeleid echt mogelijk. Hier ligt overigens niet alleen een taak voor overheden. In de nota 'Investeren in perspectief' van minister Kaag heeft het bedrijfsle-

ven een grote rol bij het behalen van de SDGs, een verantwoordelijkheid *to do good*. Ook hebben bedrijven volgens het *do no harm*-principe een verantwoordelijkheid om met hun ondernemingen geen negatieve effecten creëren voor ontwikkeling, mens en milieu. Dat geldt dus ook voor vrouwenrechten en gendergelijkheid.²²

De genereffecten van alle onderdelen van handels- en investeringsverdragen moeten in kaart gebracht worden. Op basis van dit soort onderzoek moet beleid gemaakt of herzien worden. Gendergelijkheid wordt niet bevorderd door het even ergens in beleid te fietsen (een plak-vrouwen-eraan-vast-aanpak); integendeel, het gaat om 'gender-mainstreaming' (gender overal in meewegen). Er zijn enkele initiatieven genomen of gaande in de wereld van deze plak-vrouwen-eraan-vast-aanpak, waarbij een apart hoofdstuk over vrouwen in handelsverdragen wordt opgenomen (zie de verdragen tussen Canada, Chili, Uruguay, Israël en de EU). In zo'n hoofdstuk worden gendergerichte stimuleringsprogramma's voorgesteld, waarbij voornamelijk vrouwelijke ondernemers worden geholpen. In deze aanpak blijft de rest van het verdrag genderblind, zonder enige analyse van hoe het verdrag andere vrouwen benadeelt.

Geef bedrijven de juiste instrumenten

Met de *Due Diligence Guidance* van de OESO hebben bedrijven een leidraad om genderkwesties te integreren in zogeheten *due diligence*.²³ De gids biedt bijvoorbeeld checklists van veelvoorkomende vrouwenrechtenschendingen, zodat deze voorkomen kunnen worden; denk bijvoorbeeld aan een lijst met situaties waar gendergelijkheid en vrouwenrechten onder vuur liggen, en de vormen van die schendingen (zoals geweld). Ook laat de gids zien hoe succesvol stakeholders te betrekken, of hoe rekening te houden met gender, machtsbalans, taal, en cultuur. Nederlandse bedrijven die internationaal zaken doen, zouden verplicht moeten worden om jaarlijks te rapporteren over hun impact op genderissues en vrouwenrechten, in het licht van deze *due diligence* richtlijnen.

CONCREET ADVIES VOOR DE BEVORDERING VAN GENDERGELIJKHEID IN NEDERLANDS HANDELSBELEID

Minister Kaag benoemt in de beleidsnota 'Investeren in perspectief' gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes als 'dwarsdoorsnijdend doel'. Ook wil ze onderzoeken welke specifieke genderbarrières voorkomen in handel, en vrouwen nadrukkelijk betrekken in de dialoog over handelsbeleid.²⁴ Alleen is er voor een werkelijk gendergelijke handelspolitiek meer nodig dan vrouwen betere toegang te geven tot leningen, trainingen en mentorprogramma's. Ook zijn de Nederlandse beleidsmaatregelen om de positie van vrouwen te versterken vooral gericht op vrouwelijk ondernemerschap. Belangrijk, maar dit hangt slechts zijdelings samen met structurele oorzaken van vrouwenonderdrukking en genderongelijkheid.

Een handelsbeleid dat bijdraagt aan gendergelijkheid en *empowerment* voor alle vrouwen en meisjes, zoals dat is vastgelegd in SDG 5, betekent dat het handelsbeleid in alle onderdelen gendergelijkheid meeneemt.

We roepen op om vrouwenrechten en gendergelijkheid een volwaardige plaats geven in het handelsbeleid met 5 aanbevelingen:

- 1 Gendergelijkheid en vrouwenrechten moeten een integraal onderwerp worden in het handelsbeleid en meegenomen worden in alle aspecten van dat beleid.** Alle mechanismes in het beleid moeten geanalyseerd worden op hun effecten op de positie van vrouwen als burgers, consumenten, werknemers, landbezitters en voedselproducenten.

- 2 In het handelsbeleid moeten mensenrechten en expliciet ook vrouwenrechten, arbeidsrechten, het milieu en het klimaat voorrang krijgen boven de rechten van investeerders en het uitbreiden van de vrije markt.** Daarnaast horen handelsverdragen overheden niet te belemmeren eisen te stellen aan buitenlandse dienstenaanbieders om gezondheidszorg, onderwijs, drinkwater- en elektriciteitsvoorziening en openbaar vervoer toegankelijk en betaalbaar te houden.
- 3 Geef vrouwen en vrouwenrechtenorganisaties in onderhandelingen en in de uitvoering van afspraken hun rechtmatige plek aan tafel.** En maak het voor vrouwenrechtenorganisaties als belangrijke stakeholder in onderhandelingen over handel en investeringen duidelijk wat er op de tafel ligt, zodat zij geïnformeerd aanbevelingen kunnen doen.
- 4 Zorg per overeenkomst regelmatig en systematisch voor Gender impact assessments.** Effecten verschillen per land en regio. Maatwerk is altijd nodig. Precies en systematisch onderzoek, ook kwalitatief, moet de gendereffecten in beeld brengen. Dit moet niet alleen gedaan worden in de onderhandelingsfase – ook als een handelsverdrag eenmaal in werking is getreden moeten de effecten op vrouwen van tijd tot tijd worden onderzocht.
- 5 Maak bedrijven echt aansprakelijk als ze vrouwenrechten schenden en maak de verplichtingen van bedrijven bindend.** Voor de Nederlandse overheid ligt er een taak om **de VN-onderhandelingen te ondersteunen voor een Binding Treaty on Business and Human Rights** – een bindend internationaal verdrag op het gebied van bedrijven en mensenrechten, inclusief vrouwenrechten. Ook moet er gekeken worden naar andere bindende mechanismes voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord ondernemen, zodat er een doordachte mix ontstaat van bindende mechanismes en vrijwillige afspraken.

EINDNOTEN

- 1 WIDE+ Gender and Trade Working Group (2017) How to transform EU trade policy to protect women's rights. WIDE+ Gender and Trade 2017 Position Paper.
- 2 Habtezion, S. (2016) Gender and Climate Change: Gender and Climate Finance. Verkregen op: <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Environment/UNDP%20Gender%20and%20Climate%20Finance%20Policy%20Brief%205-WEB.pdf>.
- 3 Report by the secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development (2018) Trade and Development report 2018: Power, Platforms and the Free Trade Delusion. Samenvatting op: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2018overview_en.pdf
- 4 Capaldo, J. (2014) The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability, Tufts University, Global Development and Environment Institute Working Paper No.14-03, p. 6/7. Verkregen op: <http://ase.tufts.edu/gdae/Pubs/wp/14-03CapaldoTTIP.pdf>.
- 5 Report by the secretariat of the United Nations Conference on Trade and Development (2018) Trade and Development report 2018: Power, Platforms and the Free Trade Delusion. Samenvatting op: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2018overview_en.pdf.
- 6 International Labour Organization (2018) Trends for Women 2018 – Global snapshot. Verkregen op: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends-for-women2018/WCMS_619577/lang--en/index.htm.
- 7 United Nations Population Fund (2017) State of World Population 2017. Worlds Apart: Reproductive health and rights in an age of inequality. Verkregen op: <https://www.unfpa.org/press/state-world-population-2017>.
- 8 UN Women (2015) Progress Of The World's Women 2015-2016. Transforming Economies, Realizing Rights. UN Women's flagship report. Verkregen op: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/poww-2015-2016-en.pdf?la=en&vs=0%20>.
- 9 UN Women (2018) Facts and figures: economic empowerment. Verkregen op: <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment/facts-and-figures#-notes>.
- 10 Report of the Secretary-General (2019) Social protection systems, access to public services and sustainable infrastructure for gender equality and the empowerment of women and girls. Commission on the Status of Women, Sixty-third session, 11–22 March 2019. E/CN.6/2019/3.
- 11 Fontana, M. (2016) Gender equality in Trade agreements. Directorate General for internal policies: citizens' rights and constitutional affairs. Women's rights and Gender Equality (European Parliament).
- 12 ISDS platform (2015) Services. Verkregen op: <https://isds.bilaterals.org/?-public-services->.
- 13 Steinfort, L. (2018) The Almighty Investor, in The New Internationalist. Verkregen op: <https://newint.org/features/2018/05/21/the-almighty-investor>.

- 14 Noble, R. (2018) From Rhetoric to Rights: Towards gender-just trade. Verkregen op: https://www.actionaid.org.uk/sites/default/files/publications/from_rhetoric_to_rights_towards_gender-just_trade_actionaid_policy_briefing.pdf.
- 15 United Nations Conference on Trade and Development (2017) Trade and Gender Tool-box. Verkregen op: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditc2017d1_en.pdf.
- 16 Zie: <http://www.unwomen.org/en/how-we-work/capacity-development-and-training>.
- 17 Zie: <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2019/03/sigrid-kaag-op-wijnhaven>.
- 18 McKinsey Global Institute (2015) The Power Of Parity: How Advancing Women's Equality Can Add \$12 Trillion To Global Growth.
- 19 Madgavkar, A. & Ellingrud, K. & Krishnan, M. (2016) The economic benefits of gender parity. Social Innovation Review.
- 20 McKinsey Global Institute (2015).
- 21 Worldbank (2018) Unrealized Potential: The High Cost Of Gender Inequality In Earnings.
- 22 Paassen van, B. (2018) Verdienen aan de SDGs staat centraal in nota Kaag. Verkregen op: <https://hetnieuwe.viceversaonline.nl/2018/05/23/verdienen-aan-sdgs-staat-centraal-nota-kaag/>.
- 23 OECD (2018), OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct.
- 24 Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (2018) Investeren in Perspectief (beleidsnota 2018). Verkregen op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectief>.
- 25 UN (1998) Secretary- General says women's wisdom, energies, creativity must be harnessed to build new Africa. Verkregen op: <https://www.un.org/press/en/1998/19980430.SGSM6544.html>.

Conversely, experience throughout the ages has shown that when we engage the minds and means of women, in any society, in any country, in any continent, everyone gains.²⁵

(Kofi Annan)

